

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

OKTOBER 6 • 2005

Wismars plåtmynt – rariteter att se upp med

Romerska kejsarbegravningar

H.C. Andersen på medaljer

Pris 20 kr

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras sedan september 2003 även på Svenska Numismatiska Föreningens och Kungl. Myntkabinettets hemsidor i www.numismatik.se respektive www.myntkabinettet.se. På nätet kan man läsa SNT i lågupplöst pdf-format. Den tryckta tidskriften är därför fortfarande outhärlig och ges ut som tidigare den första veckan i februari – maj, september – december.

Målsättningen är förstås att nå en större läsekrets. Den utvidgade spridningen av såväl artiklar som annonser till allmänheten kan leda till att fler intresserar sig för ämnet och till nya medlemmar i föreningen. Att annonsera bör också bli attraktivare. Annonserpriserna från 2004 ser ut som följer.

1/12 sida (47 x 50 mm)	250 kr
1/8 sida (72 x 47 mm)	350 kr
1/6 sida (47 x 105 mm)	400 kr
¼ sida (72 x 105 mm)	600 kr
½ sida (151 x 105 mm)	1.200 kr
1/1 sida (151 x 214 mm)	2.000 kr
2:a omslagssidan 1/1 sida	2.500 kr
4:e omslagssidan 1/1 sida	3.000 kr
4:e omslagssidan ½ sida	2.000 kr

Annonser på årsbasis får 20% rabatt. För annonsering kontakta Carin Hirsch Lundborg på föreningens kansli, e-post carin@numismatik.se. Allt material måste vara kansliet tillhanda senast den 1:a i månaden före utgivning. Enskilda SNF-medlemmar erbjuds gratis annons att köpa, sälja eller byta samlarobjekt med högst tre rader. Kontakta mgl@myntkabinettet.se. *Annonser som inte är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

Innehåll SNT 6 • 2005

Sid

Artiklar och notiser

Wismars plåtmynt 1715 – rariteter att se upp med	132
Hans Majestet kronprinsens gullmedalj fra det Kongelige Frederiks Universitet i Christiania	138
Kejsaren är död – leve kejsaren! Något om romerska kejsarbegravningar	140
Det var en gång ... Hans Christian Andersen – 1805-2005	142
Spårvägspolletter blev norska skiljemynt	146
Sporrongs minnesutställning över skulptören Alfred Ohlson	147
Motboken försvinner 1955	150
Pengar kan vara skadliga för ögonen – ett exempel från 1953	150

Stående rubriker

Personalia. Ingemar Mauritzon 1924-2005	146
Föreningar	146
Utställning. Höganäs – inte bara krus	147
Nytt om böcker – recensioner	148
Ny medalj. Till minne av Sven Svensson	149

Omslag

Staden Wismar ca 1710. Till vänster om S. Maria kyrka i mitten på bilden syns stadshuset i Wismar där plåtmyntning ägde rum i en källare 1715. Ovan ses två plåtmynt inlagda, det till vänster är en äkta 16-schilling tillverkad av nedsmält kanonmetall. Till höger ses den ljusare falska 8-schillingen som uppblandats med zink och är tillverkad på 1880-talet i Berlin. Läs Torbjörn Sundquists intressanta studie av äkta och falska Wismarplåtar på sidorna 132-138.

Reprofoto: Kungliga Biblioteket, Stockholm. Montage: Gabriel Hildebrand.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00

Fax 08-667 07 71

E-post: info@numismatik.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428

114 84 Stockholm
Tel 08-5195 5300
Fax 08-411 22 14

E-post: info@myntkabinettet.se

Ansvärlig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:
Monica Golabiewski Lannby

Auktionskalender:
Dan Carlberg 073-310 48 91
Rolf Sandström 031-99 24 54

Prenumerationer:

Pris 200 kr/år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från
Gunnar Ekströms stiftelse
samt Sven Svenssons stiftelse

För insänt, ej beställt, material ansvaras
ej. SNT:s texter och bilder lagras
elektroniskt och publiceras i pdf-format
på SNF:s och KMK:s hemsidor
(www.numismatik.se samt
www.myntkabinettet.se). Den som
sänder material till SNT anses medge
elektronisk lagring/publicering.

Tryck:

Masterprint Sätterri & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Föreningsaktiviteter

OKTOBER

3 Jan-Olof Björk i Göteborg

Plats Ullevi Tennis vid Heden, Göteborg

19.00 Jan-Olof Björk, Växjö, besöker Göteborgs Numismatiska Förening (GNF) och berättar om "Pojköret" (samarrangemang mellan SNF och GNF).

NOVEMBER

26 Myntmässa med auktion på KMK

09.00-15.30 Myntmässa med tioalet mynthandlare.

12.00- Visning av auktionsobjekten (ur Sven Svenssons samling)

15.00-16.00 Vi minns Sven Svensson! 150-årsdagen firas med en skål och en liten utställning.

17.00 Auktionen börjar.

20.00 Middag på Myntkrogen.

Slutlig information kommer i novemhernumret av SNT.

DECEMBER

8 SNF:s traditionella julfest

Plats Banérgatan 17

18.00 Föreningens traditionella julöte med bl.a. frågesport, vartill serveras glögg och pepparkakor.

Kungl. Myntkabinettet

Säkert vill alla myntsamlare att intresset för pengarnas historia ökar bland ungdomar och vuxna. Vägen dit är emellertid inte alltid så enkel. Men vi kan med stolthet konstatera att besökantalet till Kungl. Myntkabinettets utställningar konstant ökat. När det nya museet öppnades 1997 på Slottsbacken i Gamla Stan kom ca 30 000 besökare det första året. År 2005 kommer vi troligtvis att passera 100 000-strecket. Alla nya besökare blir inte myntsamlare, men förståelsen och intresset för vårt ämne utvidgas.

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérgatan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan.

Kansli: Besökstid 10.30-13.00 onsdag – torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

Hemsida: www.numismatik.se

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6, Buss 2, 43, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: Måndag – söndag kl. 10.00-16.00.

Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00-16.00.

Hemsida: www.myntkabinettet.se

Wismars plåtmynt 1715 – rariteter att se upp med

Av Torbjörn Sundquist

Den svenska mynthistorien rymmer många intressanta avsnitt. Ett av dessa är det om de stora plåtmynten av koppar som Sverige i stort sett är ensamt om. Visserligen har plåtmynt förekommit i andra länder, men i ytterst ringa omfattning.

Plåtmyntsperioden inleddes år 1644 och senast kända tillverkningsår av plåtmynt är 1809, medan sista årtalsstämpel på dem är 1768. De största plåtmynten, 10 daler silvermynt (sm), utgavs endast under två år, 1644 och 1645, och vägde hela 19,7 kg och räknas till de stora rariteterna bland svenska mynt.

Man kan med fog säga att plåtmynten är Sveriges mest spektakulära. Sverige var en stormakt under större delen av 1600-talet och även en bit in på 1700-talet. Sveriges epok som en stor europeisk nation upphörde i och med Karl XII:s död 1718 vid Fredrikstens fästning utanför Halden i Norge.

Under den långa stormaktsperioden innehade Sverige besittningar på många håll. I dem slogs i många fall mynt för Sveriges räkning och dessa myntningar utgör en betydande del av den svenska mynthistorien. I föreliggande artikel skall den enda svenska plåtmyntning som genomförts utanför egentliga Sverige behandlas. Det gäller de plåtmynt som präglades i Wismar (Bild 1) vid årskiftet 1715/16. Under det stora nordiska kriget belägrades den vid Westfaliska freden 1648 till Sverige avträdde staden Wismar i Pommern.

Karl XII kom till Stralsund den 22 november 1714 efter en fjorton dagars ritt från Bender i Turkiet. Sveriges motståndare – Danmark, Preussen, Ryssland och Hannover – belägrade Wismar under perioden 26 juni 1715 till 23 april 1716. Livsmedelstillförseln ströps och stadens befolkning led svår nöd. Bristen på pengar blev akut och myndigheterna fick svårt att avlöna soldaterna som försvarade staden. Genom beslut från magistraten fick staden tillstånd att smälta ner s.k. trofékanoner och prägla plåtmynt av metallen. Detta beslut var kontroversiellt då kanonerna, som var krigsbyte, hade en funktion som vittnesbörd om den egna krigsmaktens storhet.

Hur mycket Karl XII hade att göra

Bild 1. Wismar ca 1710. Stadshuset (Rathhaus) i vars källare myntningen ägde rum ses t.v. om S. Maria kyrka. Reprofoto: Kungliga Biblioteket, Stockholm. Se även omslagsbilden.

Bild 2. Förordning 30 december 1715 för plåtmyntningen i Wismar. Reprofoto.

med tillståndet att använda kanonerna som råmaterial för plåtmynten vet vi inte. Enligt en skrivelse av den 24 juni 1714 (Jakobsson 1939) förbjöd kungen uttryckligen under någon som helst förevändning nedsmältning av erövrade kanoner. Skrivelsen är undertecknad av Karl XII och Casten Feif. Om kungen ändå godkände nedsmältningen så måste han alltså gjort ett extra ordinarie undantag på grund av Wismars mycket prekära finansiella läge. En officiell förordning (Bild 2) rörande plåtmynten är daterad 30 december 1715. Där stadgas att plåtmynt i valörerna 8 och 4

mark, 32 (2 mark), 16 (1 mark), 8 (1/2 mark) och 4 (1/4 mark) schilling fick gutas enligt det Lübeckska viktsystemet. Vikterna för respektive mynt blev då ca 6, 3, 1,5, 0,75, 0,375 och 0,188 kg. De fyrkantiga myntplåtarna göts och stämplades i Stadshusets källare under överinseende av viceguvernören Martin von Schoultz, klenmeden Christoffer Franck som ledde stämplingen och myntmästaren Johann Dietrich Gade (verksam 1715-1740).

Totalt göts 1260 plåtar (826 riksdaler och 8 schilling) av nära 1,9 ton brons. Metallpriset var 58 riksdaler

och 32 schilling för ett skeppund (ca 136 kg). I Wismar var kursen 1 riksdaler = 3 mark = 48 schilling, 1 mark = 16 schilling, 1 schilling = 12 pfening. Det ringa antalet gjutna plåtar beror troligen på brist på kol för smältning av metallkanonerna.

Myntbeskrivning

Alla plåtar har årtalet 1715 med en siffra i vart och ett av hörnen. Valören är stämplad i mitten inom en strerad (vinkelräfflad) ring, och inom en oval finns en del av det Wismarska stadsvapnet (ett halvt tjurhuvud, en face) till vänster och bokstäverna N/W (Necessitas Wismariensis = nödmynt från Wismar) till höger. På 8 och 6 mark samt 4 schilling är detta vapen inslaget inom ringen och på 32-, 16- och 8-schillingsplåtarna utanför (Bild 3-8, samtliga plåtar ur KMK:s samling). Bitecken i form av stjärnor förekommer ibland i nära anslutning till valörbeteckningen. Vad de står för är inte klarlagt, men en teori är att det skulle beteckna olika gjutningar.

Förfalskningar

Plåtmynt från Wismar är att betrakta som sällsyntheter och därför naturligtvis mycket eftertraktade bland samlare. Enligt Kunzel och Ulonska har endast ca 5% av de 1260 äkta plåtar som tillverkades bevarats till idag. Det rör sig alltså enligt deras uppskattningar om ca 60-65 exemplar. Fördelningen på de olika valörerna är inte känd.

På 1880-talet gjordes falska 16- och 8-schillingsplåtar. De tillverkades och spreds på marknaden av en i Berlin verksam mynthandlare vid namn Adolf Eduard Jungfer (1835-1889). I *Numismatiska Meddelanden XX*, 1913, bidrog Carl Lundström med en artikel om plåtmyntningen i Wismar. Där beskriver han även de Jungferska förfalskningarna:

De äkta exemplaren skilja sig från de falska väsentligt beträffande färg och utseende. De äkta visa att de klippts, och att i glödhet tillstånd stämplarna inslagits, hvaremot Jungfer göt sina falskari i formar och ser man ofta att flagor bildats genom att gjutmassan, som synes varit någon messingblandning, ej fyllt formen och ofta förekomma jämväl upphöjda ränder eller ådror, som gå rakt över myntet. Spår af filning förefinns även som redan nämnts, men detta är ej typiskt för de falska exemplaren, i det äfven äkta exemplar kunna vara flade, detta för att borttagna kanter, som vid klippningen blifvit ojemna.

Bild 3. 8 mark (208x220 mm).

Bild 4. 4 mark (170x176 mm).

Bild 5. 32 schilling (140x123 mm).

Bild 6. 16 schilling (110x94 mm).

Bild 7. 8 schilling (95x98 mm).

Bild 8. 4 schilling (47x46 mm).

Det hittills mest genomarbetade arbetet om plåtmyntningen i Wismar är det som 1998 utgavs i *Berliner Numismatische Forschungen*, Neue Folge, Band 7, med titeln "Die Münzen der Hansestadt Wismar 1359 bis 1854", författat av Michael Kunzel. Ett mycket förtjänstfullt och utförligt verk. De förfalskade Wismarplåtarna nämns i boken men inte vilken av de tre avbildade 8-schillingsplåtarna som är den falska (nr 329.2 på Tafel 35). I den utförliga beskrivningen av 16- och 8-schillingsplåtarna redovisar Kunzel sex förfalskningar för

respektive valör. Vikterna för de falska 16-schillingarna varierar mellan 0,593-0,645 kg och måtten för samtliga är 87x87 mm. För 8-schillingarna varierar vikten mellan 0,310-0,349 kg och alla har samma storlek, 63x60 mm (Kunzel sid. 315ff). Dessa uppgifter stämmer väl med de observationer undertecknad gjort (varom mera nedan).

Det var vår störste plåtmyntsamlare, Gustaf Cavalli, som gjorde Lundström uppmärksam på de falska Wismarplåtarna. Han ägde själv fjor-

ton äkta plåtmynt enligt Lundströms förteckning från 1913. Troligen hade Cavalli då också en falsk 16-schilling och en falsk 8-schilling. Cavalli hade stött på förfalskningar någon gång runt 1885. Med utgångspunkt från iakttagelserna enligt Lundström (Cavalli) finner man att de kända samlingarna av Wismarplåtar i en del fall innehåller förmodat falska exemplar. Se Tabell 1.

Flera av KMK:s plåtar kommer från Gustaf Rålamb's (1675-1750) samling. På några plåtar ur denna samling som på 8- och 4- marks-exemplaren är vikten instämplad på framsidan. På 8-marksplåten 13: MARK: 14 LODH. WICTVALIE. WICHT. och på 4-marksplåten 6: MARK: 23: LODH. VICTVALIE. WICHT.

De äkta plåtarna i Avesta myntmuseum kommer från Cavallis samling, och de två falska plåtarna ingick i den samling av 202 plåtar som generalkonsul Axel Ax:son Johnson ca 1915 inköpte från f.d. ägaren till Stora Hotellet i Jönköping, Georg Nyman.

Bild 9. Falsk 16-schilling (87x87 mm, nr 12 enligt Tabell 4). Avesta myntmuseum

Bild 10. Falsk 8-schilling (63x60 mm, nr 9 enligt Tabell 2). KMK.

Tabell 1.

<i>Offentliga och privata samlingar</i>	<i>Äkta</i>	<i>Falska</i>
Kungl. Myntkabinettet	9 (8 och 4 mark, 32, 16 (3 ex), 8, 4 (2 ex) sch.)	1 (8 sch.)
Riksbankens samling	2 (32 och 16 sch.)	1 (8 sch.)
Uppsala myntkabinett	5 (4 mark, 32, 16, 8 och 4 sch.)	–
Avesta myntmuseum	4 (32, 16, 8, och 4 sch.)	2 (16 och 8 sch.)
Ericsson (Bonde)	3 (8 och 4 (2 ex) sch.)	–
Cavallis samling (1913)	14 (32 (2), 16 (3 ex), 8 (6 ex) och 4 (3) sch.)	–
Svenssons samling	2 (4 sch. (blyavslag) och 4 sch.)	2 (16 och 8 sch.)

Tabell 2.

Resultat av haltanalysen med elektronmikroskop (icke förstörande provning)

<i>Plåt nr</i>	<i>Valör (sch.)</i>	<i>Vikt (g)</i>	<i>Koppar (%)</i>	<i>Tenn (%)</i>	<i>Bly (%)</i>	<i>Zink (%)</i>	<i>Järn (%)</i>
1 (Bild 11)	32 (KMK)	1 428	91	7	2	–	–
2 (Bild 12)	” (RB)	1 435	85,5	9	4	0,5	1
3 (Bild 13)	16 (KMK)	695	90	7	2	0,5	0,5
4 (Bild 14)	” (KMK)	695	90	6	4	–	–
5 (Bild 15)	” (RB)	694	92	7	–	–	1
6 (Bild 16)	” (KMK)	525	87	10	1	–	2
7 (Bild 17)	8 (KMK)	375	88	6	3	1	2
8 (Bild 18)	” (KMK)	307	87	4	1	7	1
9 (Bild 10, 19)	” (RB)	308	88	3	1	7	1
10 (Bild 20)	4 (KMK)	171	89	7	3,5	0,5	–
11 (Bild 21)	” (KMK)	174	86	12	1	–	1

Tabell 3.

Resultat av haltanalysen med plasmaemissions- och plasmamasspektrometri (förstörande prov)

<i>Plåt nr</i>	<i>Valör (sch.)</i>	<i>Vikt (g)</i>	<i>Koppar (%)</i>	<i>Tenn (%)</i>	<i>Bly (%)</i>	<i>Zink (%)</i>	<i>Järn (%)</i>
6 (Bild 16)	16 (KMK)	525	89,1	7,1	2,3	0,6	1,7
8 (Bild 18)	8 (KMK)	307	78,2	4,6	0,8	13,4	0,8

Tabell 4.

Resultat av haltanalysen med elektronmikroskop (icke förstörande provning)

<i>Plåt nr</i>	<i>Valör (sch.)</i>	<i>Vikt (g)</i>	<i>Koppar (%)</i>	<i>Tenn (%)</i>	<i>Bly (%)</i>	<i>Zink (%)</i>	<i>Järn (%)</i>
12 (Bild 9)	16 (Avesta)	644	95,3	–	–	4,7	–

Tabell 5.

<i>Valör</i>	<i>Mått (mm)</i>	<i>Tjocklek (mm)</i>	<i>Vikt (g)</i>
Falska			
16 sch.	87 x 87	9-10	640-650
8 schilling (KMK)	63 x 60	9-10	307-349
Äkta			
16 sch.	75 x 75	15	697 (ex. Strandberg, ej bild)
16 ”	83 x 76	11-13	695 (RB)
16 ”	93 x 95	9-10	695 (KMK)
16 ”	108 x 93	8	696 (KMK)
8 ”	96 x 97	4	376

Bild 11. 32 schilling.

Bild 12. 32 schilling.

Bild 13. 16 schilling.

Bild 14. 16 schilling.

Bild 15. 16 schilling. Se även omslaget.

Bild 16. 16 schilling.

Bild 17. 8 schilling.

Bild 18. 8 schilling (falsk).

Bild 19. 8 schilling (falsk). Se även omslaget.

Bild 20. 4 schilling.

Bild 21. 4 schilling.

Analys av metallinnehållet

För att belägga Lundströms teori om att gjutmassan vid tillverkning av de falska plåtarna varit en mässingsblandning utfördes en haltanalys på ett antal plåtar ur KMK:s och Riksbankens samling (ingår i KMK:s samling) som klassats som äkta respektive falska. Analys med elektronmikroskop (SEM/EDS) – en icke förstörande provning – gjordes på totalt elva Wismarplåtar (2 ex 32-, 4 ex 16-, 3 ex 8- och 4 ex 4-schillingsplåtar). Dessutom utfördes analys med plasmaemissionspektrome-

tri och plasmamasspektrometri på två plåtar. Den senare metoden – en förstörande provning – kräver ett litet analysprov. I detta fall gjordes en liten borrhning på plåtarnas kant och metallpulvret analyserades. Någon plåt av de två högsta valörerna 8 och 4 mark fanns det ingen anledning att analysera, eftersom det bara finns ett exemplar av 8-marks- och två ex av 4-marksplåtar kända. Någon misstanke om att dessa skulle vara falska finns inte.

Analysen enligt Tabell 2 visar att plåtarna nr 8 och 9 har en väsentligt högre zinkhalt än de övriga. Dessa två är också de som stämmer in på beskrivningen av de Jungferska förfalskningarna. Lundströms förmodande att de hade en avvikande metallsammansättning var alltså befogad. Han påstod att gjutmassan troligen varit en mässingsblandning, och det är just vad det var. Mässing är en legering av koppar och i första hand zink. Zinkhalten skall vara minst 5% och högst 45%, och ju mer zink desto gulare blir legeringens färg. I de falska plåtarna är enligt ovanstående analys zinkinnehållet 7% och i de äkta 0,5-1,0%. En högst signifikant skillnad.

Det andra provet (Tabell 3) som är tillförlitligare än det första, stärker det ovan sagda då zinkhalten i plåt nr 8 vid denna analys visar sig vara än högre. Däremot visar inte plåt nr 6, som i förstone betraktats som osäker, någon anmärkningsvärd avvikelse vad gäller zinkinnehållet mot de äkta. För att kunna analysera en förmodat falsk 16-schilling ställde Avesta myntmuseum välvilligt en sådan plåt till förfogande (Bild 9). Elektronmikroskopanalysen gav resultat enligt Tabell 4.

Här kan man då konstatera att zinkhalten i den som falsk ansedd 16-schillingsplåten är knappa 5%, d.v.s. blandningen är att betrakta som mässing även här. I samtliga fall utfördes metallanalysen vid Riksantikvarieämbetets Antikvarisk-tekniska avdelning i Stockholm (Analysrapporter A-28/1999, A-80/2004). Här är att notera att den analys av metallsammansättningen som tidigare gjorts (Forshell 1984) på bronskanoner överensstämmer mycket väl med den här gjorda. De äkta Wismarplåtarna är högst sannolikt tillverkade av nedsmälta kanoner.

De falska 16- och 8-schillingsplåtarna har alla samma utseende, storlek och tjocklek inom respektive valör, medan variationen bland de äkta är stor. Vikten på de äkta plåtarna är

Bild 22. 16 schilling (falsk). Reprofoto.

Bild 23. 8 schilling (falsk). Reprofoto.

Bild 24. 16 schilling (falsk). Reprofoto.

Bild 25. 8 schilling (falsk). Reprofoto.

Bild 26. 8 schilling (falsk). Reprofoto.

Bild 27. 16 schilling (falsk). Reprofoto.

Bild 28. 8 schilling (falsk). Reprofoto.

Bild 29. 8 schilling (falsk). Reprofoto.

Bild 30. 16 schilling (falsk). Reprofoto.

Bild 31. 8 schilling (falsk). Reprofoto.

Bild 32. 8 schilling (den i mitten är falsk). Reprofoto.

Bild 33. 8 schilling (falsk). Reprofoto.

lika med ringa variation. Färgen på de falska har en ljusare gul ton än på de äkta, som går mer mot mörkbrunt. I Tabell 5 ges mått och vikt för falska och äkta plåtar.

Trots att de huvudsakliga karaktäristika för de falska Wismarplåtarna publicerades redan 1913 finns många exempel på falska plåtar som sålts som äkta på auktioner, så sent som på 1970-talet, med avbildningar i katalogerna. Exempel på auktioner där falska plåtar sålts utan att de angivits som falska:

F. Schlessinger/Berlin-Charlottenburg, auktion 7 dec. 1931, 16 och 8 sch., nr 1542 och 1543. Bild 22, 23.

S. Svensson del II, auktion 1970, 16 och 8 sch., nr 757 och 758. Bild 24, 25.

Public Coin Auction oct. 6-8, 1970, Hans M. F. Schulman New York, H. D. Gibbs saml., nr 1155. Bild 26.

Även i moderna referensverk som t.ex. *Sveriges Besittningsmynt* 1967 (ny upplaga 1980) är en falsk 8-schilling avbildad. I den första upplagan varnas till och med för falska Wismarplåtar, trots detta har man avbildat en sådan. I den av Archie Tonkin sedan 35 år utgivna *Myntboken* finns en avdelning med svenska besittningsmynt i ärgångarna 1995, 2000 och 2005. I samtliga dessa beskrivningar är under Wismar en falsk 8-schilling avbildad.

De två ovannämnda katalogerna är de som samlarna i dag stöder sig på när det gäller svenska besittningsmynt och att dessa båda har falska Wismarplåtar som illustration är mycket olyckligt. Här måste en rättelse göras till framtida utgåvor för att samlarna inte skall luras att köpa falska plåtar. Att förfalskningar presenteras har sitt berättigande, men då skall dessa mycket tydligt varnas för. Författaren till denna artikel är naturligtvis övertygad om att här nämnda företag och författare inte medvetet haft för avsikt att vilseleda någon. Det är endast bristande kännedom som gjort att de har förväxlat falska plåtar med äkta.

Referenslitteratur med bilder på falska plåtar utan att de angivits som falska:

Brause-Mansfeldt, A.: *Feldt-, Noth- und Belagerungsmünzen*, Berlin 1897, Tafel 48, nr 2, 16 sch. Bild 27.

Ahlström, B. m. fl.: *Sveriges besittningsmynt*, Stockholm 1967, sid. 122, nr 77, 8 sch. Bild 28.

– Ny upplaga, Stockholm 1980, sid. 142, nr 69, 8 sch. Bild 28.

Ulonska, H.-J.: Neue Ergebnisse zum Münzwesen aus Wismarer Schwedenzeit zwischen 1648 und 1803, *Numismatische Nachrichten Blatt* 6/1992, sid. 145, 8 sch.; sid. 146, 16 sch. Bild 29, 30.

– Die Wismarer Notprägungen der Jahre 1715 und 1716 i *Schwedenzeit*, Wismar 1998, sid. 117, 8 sch. Bild 31.

Kunzel, M.: *Die Münzen der Hansestadt Wismar 1359 bis 1854*, Wismar und Berlin 1998, Tafel 35, Nr 329.2, 8 sch. Bild 32.

Tonkin, A.: *Myntboken* 1995, sid. 313, 8 sch. Bild 33.

– *Myntboken* 2000, sid. 313, 8 sch. Bild 33.

– *Myntboken* 2005, sid. 249, 8 sch. Bild 33.

Slutsatser

Trots att det länge varit känt att falska Wismarplåtar göts på 1880-talet i Berlin och att dessa visade mycket klara från de äkta avvikande karaktäristika har detta inte sjunkit in hos experter och samlare. Samlarna får ur referenslitteraturen ingen hjälp utan blir snarare vilseförda av okunskap. Denna artikel tar upp ämnet än en gång och tillför ett ytterligare bevis på dessa plåtars avvikelse från de äkta. Haltanalys visar att de falska plåtarna innehåller en mycket högre halt zink än de äkta och denna hypotes framfördes redan i Carl Lundströms artikel i *Numismatiska Meddelanden* XX (1913). Nu är denna hypotes besannad. Samlare uppmanas härmed att noga undersöka 16-respektive 8-schillingsplåtar från Wismar 1715 med avseende på de tecken som falska uppvisar innan de införlivas med samlingen.

Otryckta källor

Rålamb, G.: Handskriven illustrerad förteckning över Gustaf Rålamb's (1675-1750) samling. Sex inbundna skinnband stor 4:0, Riksbankens samling, KMK.

Tronner, K., Nord, A. G.: *Metallanalyserapporter A-28/1999 och A-80/2004*, Sektion ATm, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1999 och 2004.

Fotograf: Gabriel Hildebrand, KMK.

Tryckta källor

Ahlström, B. m fl: *Sveriges besittningsmynt*, Stockholm 1967.

– Ny upplaga Stockholm 1980.

Brause-Mansfeld, A.: *Feld-, Noth- und Belagerungsmünzen*, Berlin 1897.

Cederlund, R.: *The Necessity Coins of Wismar, 1715. The Numismatist Vol LIII*, april 1940, No. 4.

Forsshell, H.: *Bronze Canon Analysis. Armémuseum, Rapport nr 2*, Stockholm 1984.

Grimm, E.: *Münzen und Medaillen der Stadt Wismar*, Berlin 1897.

Jakobsson, T.: *Våra kanontroféer. Föreningens Armémusei Vänner, Meddelanden II*, Stockholm 1939, s. 11-33.

Kunzel, M.: *Das Münzwesen Mecklenburgs von 1492-1872. Münzgeschichte und Geprägekatalog*, Berlin 1994.

– *Kupferne Plattenmünzen von 1715 – eine einzigartige Notgeldform im belagerten Wismar. Schwedenzeit*. Wismar 1998.

– *Die Münzen der Hansestadt Wismar 1359-1854. Berliner Numismatische Forschungen, Neue Folge, Band 7*, Wismar und Berlin 1998.

Lundström, C.: *Wismars nödmüntplåtar från 1715 i Numismatiska Meddelanden XX*, Stockholm 1913, s. 87-93.

Myntförordning: *Wismars plåtmynt, 1 blad folio*, Wismar 30 december 1715

Tingström, B.: *Avesta Myntmuseum, Numismatiska Meddelanden XXXIX*, Stockholm 1995.

– *Sveriges Plåtmynt 1644-1776. Studia Historica Upsaliensis 135*. Uppsala 1984.

Tonkin, A.: *Myntboken 1995, 2000 och 2005*.

Ulonka, H.-J.: *Neue Ergebnisse zum Münzwesen aus der Wismarer Schwedenzeit zwischen 1648-1803. Numismatische Nachrichten Blatt nr 6*, 1992, s. 144-152.

– *Die Wismarer Notprägungen der Jahre 1715 und 1716. Schwedenzeit*, Wismar 1998, s. 116-119.

Hans Majestet kronprinsens gullmedalje det Kongelige Frederiks Universitet i

Av Jack-Morris Antonsen

I dobbeltmonarkiet Danmark og Norge hadde nordmennene på slutten av 1700-tallet lenge hatt et ønske om opprettelse av eget universitet i Norge. Kongen hadde avvist forslaget ved en rekke tilfeller, men ga etter for de norske embetsmenn og borgere i 1811 og opprettet den 2. september i Christiania det *Kongelige Frederiks Universitet*. For kongen selv ble gleden av universitetet i Christiania kortvarig, da han allerede i 1814 måtte avgi Norge til Sverige.

Under unionstidens styre under kong Carl XIV Johan opplevde universitetet en rik vekst og tilstrømmingen av nye studenter ble større. Men det var først i året 1849 under kong Oscar Is regjeringstid at universitetet får innstiftet sin første prismedalje. Den daværende kronprins Carl Ludvig (senere kong Carl XV) hadde i sommeren 1849 besøkt universitetet, og valgte i et gavebrev til universitetet den 15. august samme år, som et bevis på sin interesse for de studerende, å opprette dels et stipend for særlig trengende studenter, og dels til vitenskapelige prisoppgaver ved de ulike fakulteter. Stipendets størrelse var 150 speciedaler (spd) årlig, hvor 90 spd skulle brukes til støtte for trengende studenter og 60 spd for anskaffelse av gullmedaljer for prisoppgavene.

Prismedaljene ble bestemt å utdeles i et antall av maksimum 3 årlig eller 6 annenhvert år. Medaljen (*Bild 1*) ble preget i 31 mm i gull med 10 dukaters verdi (35 g) med Hans Kongelige Høyhet Kronprins Carls brystbilde mot høyre og som omskrift hans tittel på latin *CAROLUS LUDOV. EUGEN. NORV. ET SVEC. PRINC. SUCCSESS og ANNO MDCCCXLIX INST.* På reversen ble det utført en krans av blomster (primula veris) og omskriften på latin *PRINCEPS JUVENTUTIS JUVENI OPTIMAE SPEI (Ungdommens fremste, till en meget lovende ung mann/kvinne)*. Medaljen ble utført i Stockholm av gravør Pehr Henrik Lundgren.

De første 6 prisoppgaver ble av universitetet oppsatt for besvarelse på kronprinsens fødselsdag 3. mai 1850, og den første prismedalje ble tildelt cand.jur. Frederik P. Brandt på

Bild 1. Kronprins Carls prismedalje i gull 34,7 g tildelt Andreas Emil Erichsen 2. september 1861. Foto förf.

universitetets stiftelsesdag 2. september i 1851.

Universitetets ulike fakulteter sto selv fritt til å velge hvilke emner i fagområdene de ønsket å sette opp prisoppgaver i. Det kom som regel inn en rekke godt besvarte prisoppgaver men det var allikevel kun få som ble sett verdige nok til å motta gullmedaljene. I tidsperioden 1851-1873 ble det kun utdelt 33 stk. av kronprinsens medalje i gull, og aldri ble det utdelt 3 medaljer på et år som universitetets i midler hadde til disposisjon.

Medaljen bærer kronprins Carls portrett gjennom hele Oscar I:s og Carl XV:s regjeringstid som konge, og det ble først bestemt av kong Oscar II å forandre medaljens avers til den nye kronprins Gustafs brystbilde i 1873. Det ble da utarbeidet en medalje av gravør Emil Weigand hos medaljefirmaet Loos i Berlin med kronprinsens brystbilde en-face, som av kongen senere ble forkastet. Weigand får i oppgave å forandre kronprinsens portrett nok en gang, noe som resulterer i et nytt og mer ungdommelig portrett av kronprinsen mot venstre. Medaljen (*Bild 2*) får på aversens kronprinsens tittel på

Strandbergs Mynt

&
Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev
äldre handlingar m.m.
charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida

www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 6, Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

fra Christiania

Bild 2. Kronprins Gustafs prismetalje, avslag i 31 mm forgylt bronse. Foto förf.

latin *OSCAR GUSTAVUS ADOLPHUS NORV. ET SUEC. PRINC. SUCCESS. OG ANNO MDCCCLXXIV INST.* Reversen får kun få forandringer fra den opprinnelige medaljen utført i 1849. Kronprinsens gullmedalje ble fortsatt delt ut frem til og med i 1907 da den erstattes av en medalje med den nye norske kong Haakon VII's portrett. Den får også da det nye navnet "Kongens prismetalje". Kongens prismetalje deles fortsatt ut av universitetet i Oslo, men er ikke lenger i gull som den opprinnelig var i perioden 1851-1907.

Av kronprins Carls medalje (1851-1873) i gull kjennes det kun to omsetninger av denne. Den første medalje ble solgt på Oslo Mynthandels auksjon nr. 8 lot 901, 17 april 1982 i kval. 1+ (34,5 g) for kr. 3.000. Den andre omsetning var på Scandinavian Auction Systems nettauksjon 13 november 2000 i kval. 0/01 (34,7 g) for kr. 10.420.

Om denne siste medalje som nå er i en privatsamling i Oslo bærer navnet til Andreas Emil Eriksen. Følgende opplysninger er kjent om han: Født 9. januar 1841 i Christiania. Han var sønn av skreddermester og

borgerkaptein Engebret Erichsen og hustru Anna Malene Schie. Student ved Det Kgl. Frederiks Universitetet i Christiania 30. desember 1858, filologisk kandidat 14. desember 1865. Han vant H. M. Kronprinsens gullmedalje 2. september 1861 for avhandlingen *En fremstilling af trællødens sansynlige oprindelse hos Nordmændene, af trælenes kaar og af de væsentlige aarsager til trælestændens endelige forsvinden. Forholdene hos Nordmændene i dette stykke sammenholdes med dem hos de øvrige tvende Nordgermaniske folkfærd Svearne og Danerne.* Lærer og inspektør, samt konstituert medbestyrer ved Aars og Voss skole 1863-1877. Rektor ved Tromsø offentlige skole 15. august 1877, og rektor ved Kongsgård skole i Stavanger 6. august 1892 frem til sin død. Han forandret i ca. 1890 sin stavemåte på etternavnet Eriksen, tilbake til den eldre form Erichsen. Han ble også slått til ridder av St. Olavs orden 21. januar 1896. Gift i Borre 23. desember 1866 med Caroline Amalie Hannevig. De fikk til sammen 8 barn. Død i Stavanger 2. februar 1913.

I tillegg finnes en medalje med kronprins Carls portrett på Universitetets myntkabinett i Oslo tildelt i 1853 til student Peter Ludvig Meydell Sylow (1832-1918). Av kronprins Gustafs medalje i gull kjennes kun et eksemplar i en privatsamling i Oslo.

Fra tid til annen dukker det opp medaljer av kronprins Carls og kronprins Gustafs medaljer i andre metaller enn gull. Disse medaljer i sølv, forgylt bronse og bronse er avslag lagd for samlere og er aldri utdelt av universitetet. Spesielt de forgylte bronse medaljene kan være vanskelige å skille fra de originale gullmedaljer ved første kontakt med disse av en uerfaren samler. Skulle man være i tvil skal medaljen i gull ha en vekt på ca. 35 g (10 dukater), og medaljer i forgylt bronse er en god del lettere. På kronprins Carls medaljer er det også som oftest gravert inn navnet på mottager i medaljens rand noe som også er en garanti for at denne opprinnelig er utdelt.

Oversikt over de 33 tildelinger av medaljen med kronprins Carls portrett

2. sept. 1851 *cand.jur. Frederik Peter Brandt*, 2. sept. 1852 *cand. jur. Ludvig Daae (1829-1893) – Politiker*, 2. sept. 1852 *cand.min. Carl Anton Bjerknes*, 2. sept. 1853 *cand.mag.*

Georg Wilhelm Lyng, 2. sept. 1853 *student Peter Ludvig Meydell Sylow (1832-1918) – Matematiker (Universitetets myntkabinett i Oslo)*, 2. sept. 1855 *cand.jur. Ludvig Daae (1829-1893) – Politiker*, 2. sept. 1855 *cand.min. Theodor Kjerulf*, 2. sept. 1856 *cand.philos. Johan Ernst Welhaven Sars*, 2. sept. 1856 *cand.med. Herman F. A. Gjør*, 2. sept. 1858 *cand.theol. David Christofer Frich*, 2. sept. 1858 *stud.med. Peter Waage*, 2. sept. 1859 *stud.theol. Edvard Munch Myhre*, 2. sept. 1859 *stud. real. Cato Maximilian Guldberg (1836-1902) – Matematiker og naturvitenskapsmann*, 2. sept. 1860 *cand.min. Henrik Mohn*, 2. sept. 1860 *stud.med. Axel Boeck*, 2. sept. 1861 *stud.philol. Andreas Emil Eriksen (1841-1913) – Skolemann, litteraturhistoriker og historiker (det omtalte objekt)*, 2. sept. 1862 *stud. med. Georg Ossian Sars*, 2. sept. 1863 *stud.jur. Ernst Motzfeldt*, 2. sept. 1863 *cand.med. Johan Lauritz Bidekap*, 2. sept. 1863 *stud. med. Thorstein Hallager Hjortdahl*, 2. sept. 1864 *cand. jur. Thorvald Olaf Boeck*, 2. sept. 1864 *cand.med. Adam Fredrik Oluf Arndtsen*, 2. sept. 1864 *cand.real. Thorvald Ingolf Broch*, 18. sept. 1865 *cand.jur. Hagbart Emanuel Berner*, 18. sept. 1865 *cand.min. Richard Fredrik Stalsberg*, 17. sept. 1866 *cand.theol. Georg Fredrik Fasting*, 22. sept. 1868 *stud. jur. Ebbe Carsten Hornemann Hertzberg*, 22. sept. 1869 *cand. philos. Axel Gulbrand Blytt*, 24. sept. 1870 *cand. med. Ivar Onsum*, 23. sept. 1871 *stud. real. Christen de Seue*, 23. sept. 1871 *stud. theol. Frantz Bernhard Grung*, 23. sept. 1871 *cand. theol. Svend Rudolph Gundersen og* 2. sept. 1873 *cand. med. Niels Windfeldt Thoresen*.

Referanser

Bergwitsch, J. K.: *Studentene fra 1858*. Christiania 1859.

Det Kgl. Fredriks Universitet 1811-1911, Bind I. Aschehoug & Co. Kristiania 1911.

Hildebrand 120 og 1 / Hildebrand, B. E.: *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer*. Del 2. Stockholm 1875.

Holst 13 og 23 / Holst, Chr.: *Kortfattet fortegnelse over norske medailler siden 1814*. Christiania 1879.

Norsk biografisk leksikon. 1923.

Oslo Mynthandel auksjon 8.

Universitetets og skoleannaler samt årsberetningen 1851-1908.

Universitetets matrikkel. □

Kejsaren är död – leve kejsaren!

Något om romerska kejsarbegravningar

Av Rolf Sjöberg

Omedelbart efter mordet på Julius Caesar år 44 f.Kr., i den romerska republikens sista upprörda stunder, visade sig en kommet på himlen; den sken oavbrutet, säger historieskrivaren Suetonius, i sju dagar och den tolkades av de sörjande människorna som den mördades själ, som nu upptagits till himlarna: Caesar var förvandlad till gud. Som en synlig bekräftelse på detta fästes en stjärna i pannan på den dödes kultstaty och ett tempel restes till hans ära mitt på Forum Romanum.

Men även några av Octavianus – sedermera Augustus och den mördades adoptivson och lagliga arvinge – utmyntningar förmedlade samma propagandistiska budskap; den julianska stjärnan (*sidus Iulium*) tillsammans med inskriften DIVVS IVLIVS.

Caesars gudomligförklarande gjorde det säkert lättare för kejsardömet att födas. Trots rådande republikanska ideal kunde Octavianus relativt oemotsagd bestiga tronen. Han var ju inte vem som helst, ty hans far var en gud!

Det blev sed i Rom efter Caesar att gudomligförklara döda kejsare, särskilt sådana som efterlämnat manliga arvingar. På så sätt kunde man bekräfta arvsföljdens oemotsägliga legitimitet. Detta är också orsaken till många av de postuma myntpräglingar som senare kom att emitteras under kejsartidens första århundraden. Åtskilliga är de kejsare som avbildas på mynt i olika moment av gudaförklaringsprocessen (*consecratio*) och som benämnes Divus. Till dessa hör – för att nämna några – Augustus, Claudius, Vespasianus, Hadrianus, Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Pertinax och Septimius Severus.

Ett interregnum är ett farligt tillstånd. De mänskliga kulturerna har utvecklat de mest varierande förhållningssätt till den kaotiska period då en härskare har dött och ingen laglig efterträdare ännu har hunnit utses. Det har gällt att på ett eller annat sätt besvärja de hotande kaosmakterna tills lugnet och ordningen har återställts och en ny härskare har kunnat etablera sig.

För att få en inblick i Romarriketets sätt att minimera riskerna i dessa oroliga tider vill jag hänvisa till den kunniga kulturskribenten Birgitta Kurtén-Lindberg. Kapitlet ”Romerska kejsarbegravningar” i hennes intressanta bok *Bakom monumenten* redogör för det märkliga begravningsceremoniel som efterhand kom att bli förhärskande. Det är också denna skrift som jag refererar till både i det föregående och det följande, med tillägg av myntens roll i sammanhanget. Mynten var ju den tidens främsta propagandamedel.

Två huvudsakliga tankegångar tycks dominera. Å ena sidan drar man ut på själva dödförklarandet så länge man kan, å andra sidan firar man de mest fantastiska festligheter kring den del av begravningsceremonierna som kulminerar med den stund när den döde kejsaren officiellt förklaras för gud. Med hans gudomlighet tryggad kan man räkna med en allmän sanktion för hans son eller ”kronprins” som ny kejsare och kaosmakterna är betvingade.

Kejsarliga begravningar beskrivs i förbigående av många av tidens författare, men mest detaljerat träder de fram hos två historiker som levde ungefär samtidigt, kring år 200 e.Kr. Dio Cassius var själv närvarande vid den kortvarige kejsar Pertinax begravning; hans samtida Herodianus förmodligen (fast inte säkert) vid Septimius Severus begravning. (Severus kom till makten som den mördade Pertinax erkände hämnare och var också den som lät gudaförklara honom strax efter sin ankomst till Rom i juni 193.)

Sammanför vi deras skildringar, som till större delen överensstämmer med varandra, kan vi måla upp en bild som ser ut ungefär så här:

Till att börja med bränns den döde kejsarens kropp och hans aska bisätts på sedvanligt sätt i ett tempel eller ett kejsarligt mausoleum. I denna del av dödsriterna föreligger ingenting anmärkningsvärt. Det är det som sker efter den egentliga jordfästningen som avviker och det är också därför som våra sagesmän helst uppehåller sig vid denna del av ceremonierna, den del som också officiellt kallas för kejsarens *apoteos* eller *consecratio*.

Här är hela staden Rom involverad

i en blandning av sorgerit, fest och religiositet och så här kan det gå till:

Vid entrén till det kejsarliga palatset uppe på Palatinen lägger man ut en elfbensbädd, täckt med guldstickade draperier. Ovanpå bädden placeras en vaxavgjutning av den döde kejsaren, en exakt avgjutning som skiljer sig från den en gång levande kejsaren bara genom sin sjukliga blekhet. Under sju dagar ligger den kejsarliga bilden kvar här, omgiven av uppvaktningar av Roms mest ansedda medborgare. Till vänster sitter den samlade senaten och vakar över honom, helt svartklädd, till höger senatsmedlemmarnas hustrur och döttrar, som är vitklädda och smyckelösa för att markera sin sorg. Varje dag under denna vecka som sorgvekan pågår kommer kejsarens olika läkare på ”sjukbesök” till den livlösa dockan. De låtsas noggrant undersöka sin ”patient”, som om han ännu vore vid liv, ruskar alltmer bekymrat på huvudet och meddelar sedan högtidligt för varje gång att hans tillstånd försämrats. Först när de föreskrivna sju dagarna har gått till ända tillåter riten ett officiellt tillkännagivande av kejsarens död.

Nu förs kejsarens vaxbild i värdig procession ned till Forum, längs Via Sacra, den gamla heliga vägen, och fram till Caesartemplets Rostra, den talartribun, som sedan Caesars död gjorts till plats för kejsarliga liktal. (Fig. 1.) Intill tribunen hade det i förväg byggts upp en träplattform enkom för detta tillfälle och på denna plattform fanns en specialgjord liten helgedom, ett tabernakel utan väggar, men med ett tak uppbyggt av snidade kolonner i elffenben och guld. På en av guld och elffenben snidad bår lägger man nu ned kejsarens vaxbild, för ändamålet iförd triumfdräkt. En ståtlig yngling placeras intill ”liket”; hans uppgift är att med en påfågelsolfjäder vifta bort eventuella flugor från dockans ansikte, allt för att upprätthålla illusionen att det faktiskt är den riktige döde kejsaren som ligger på bären.

Så vidtar uppvaktningen och hedersbetygelserna. De sorgklädda senatorsfamiljerna anländer; de bänkar sig i de kringstående portikerna för att kunna följa begravningståget som defilerar förbi den dödes bild. Först

Fig. 1. Sestertius, präglad under kejsar Titus år 80. På åtsidan DIVO AVGVSTO VESPASIANO. Fyra elefanter drar en ornamenterad vagn, på vilken en vaxstaty av kejsar Vespasianus tronar.

Fig. 2. Sestertius präglad år 161. På åtsidan DIVVS ANTONINVS, kejsarens porträtt. På frånsidan CONSECRATIO, pyramidalt krematorium i fyra våningar. Överst kejsarens vaxstaty i triumfvagn.

Fig. 3. Sestertius präglad under kejsar Marcus Aurelius år 169. På åtsidan DIVVS VERVS, Lucius Verus porträtt. På frånsidan CONSECRATIO, örn med öppna vingar och en glob i gripklorna. På en sestertius präglad till Divus Marcus Aurelius gudaförklaring sitter kejsaren på ryggen av örnen, som lyfter mot himlen.

i tåget kommer alla de länge sedan döda, de tappra och framstående förfäderna till dagens prominenta medborgare. Det är deras sentida ättlingar som visar upp dem, själva utklädda till dem, iförda deras förnämsta uniformer och med vaxavgjutningar av deras porträtt framför sina ansikten. Härefter följer körerne – män och ynglingar som sjunger hymner och sorgesånger till den döde kejsarens ära. Bronsstatyer bärs fram, pyntade i olika nationalitetsdräkter, symboler för alla de folk som Rom har underkuvat och det kommer fram representanter för Roms eget folk, för staden Roms yrkessammanslutningar, för riddarna och för soldaterna.

När de talrika gravoffren bärs fram stiger den döde kejsarens "kronprins" upp på talartribunen och håller ett lovtal över den döde, allt under högljudda bifallsrop från de församlade människorna. Sedan bärs kejsarens bild iväg till Marsfältet utanför staden för den ceremoniella "likbränningen". Människoskarorna följer efter, slående sig för bröstet och under rop och vecklagan. Hela luften genljuder av deras jämmer och ljudet korsas bara av flöjtspelarnas litanior.

Ute på Marsfältet väntar sedan det i förväg uppbyggda likbålet, en gigantisk byggnad, som konstruerats av stockar radade på varandra till en pyramid, en sorts uppåt avsmalnande

hus i flera våningar. (Fig. 2.) Inuti är denna struktur fylld med lättantändligt bränsle, men på utsidan är den dekorerad med brokadtyg, målningar, statyer och elfenbenssniderier. (Arkeologer har påträffat resterna av Antoninus Pius och Marcus Aurelius krematorier nära nuvarande Piazza Montecitorio respektive Piazza del Parlamento.) Överst på byggnaden placeras nu den kejsarliga vaxdockan i en triumfvagn och den församlade menigheten bjuder sin kejsare ett sista farväl genom att på bålet slänga in sina medförda offergåvor, smycken och andra dyrbarheter, rökelse och kryddor från det fjärran Indien.

Så vidtar den pyrrhiska dansen, en rituell dödsdans kring bålet, i vilken både förnämna riddare och ämbetsmän och enkla soldater deltar, tillsammans med de hela tiden synligt närvarande förfädersgestalterna, iförda sina ansiktsmasker. Nutid och forntid förenas här i ett historiskt avskedstagande av den döde.

"Kronprinsen" antänder bålet. Luften fylls av väl lukten från de brinnande offergåvorna; en örn som hitintills hållits fångslad i en bur på bålet topp släpps fri och svingar sig bland växande flammor upp mot skyn. Denna örn, så trodde romarna, tog med sig den dödes själ till himlen. (Fig. 3.) Kejsaren var upptagen bland gudarna. Han hade blivit odödlig.

Det är först nu "kronprinsen" till fullo kan accepteras som den guda-blivnes efterträdare, höjd över alla från vanliga människor härstammande maktrivaler och kan inta sin tron. Ordningen är återställd.

Det farliga interregnum är förbi.

Foto: Gabriel Hildebrand.

Litteratur

Kurtén-Lindberg, B.: Bakom monumneten. *Historiska Media*. Lund 2000.

Sear, D. R.: *Roman coins and their values*. I och II. London 2000 och 2002. □

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmarken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Det var en gång ...

Hans Christian Andersen – 1805 - 2005

Av Eva Wiséhn

I år är det 200 år sedan Hans Christian Andersens födelse den 2 april 1805 i Odense på Fyn i Danmark. Jubileet firas av museer, bibliotek och teatrar runt om i världen. På olika sätt speglar de hans liv och verksamhet.

1.

H. C. Andersen växte upp under knappa förhållanden. Hans mor önskade att han skulle utbildas till skraddare, men själv ville han helst ägna sig åt teater. Därför begav han sig tidigt till Köpenhamn för att pröva sin lycka som artist. Han lyckades inte så bra med sitt artisteri men fick många vänner inom teatern och dansen. Genom vänners ingripande fick han ett stipendium som gjorde det möjligt för honom att som 17-åring få börja skolan.

I skolan blev han föremål för både de yngre klasskamraternas och rektorns motvilja. Han blev hårt behandlad, men klarade ändå att ta studenten 1828. Efter examen började H. C. Andersen skriva och ge ut böcker. Allmänheten tyckte om hans böcker, men kritikernas recensioner var hårda.

Först när Andersen var i trettioårsåldern började framgångarna komma. År 1835 utgavs *Sagor berättade för barn* (*Eventyr Fortalte For Børn*) med bl.a. "Prinsessan på ärten".

Sagorna blev oerhört populära. I Nya sagor, som utkom 1845, ingår bl.a. "Den fula ankungen" ("Den grimme Ælling"). Den sagan berättar med all sannolikhet också H. C. An-

dersens egen historia – från att ha varit den fula ankungen hade han förvandlats till en vacker svan.

Några av de mest lästa sagorna av H.C. Andersen är "Prinsessan på ärten", "Tummelisa", "Den lilla sjöjungfrun", "Kejsarens nya kläder", "Den fula ankungen" och "Flickan med svavelstickorna".

Med tiden hyllades H. C. Andersen runt om i hela världen. Hans sa-

2.

gor har översatts till mer än etthundra språk. Sagorna har också använts till pjäser, musik- och dansstycken och film.

Även Kungl. Myntkabinettet vill hedra hans minne. I början på året visades barnteatern "Se, det var en saga det", och under sommaren har en liten utställning visat ett flertal medaljer, ett mynt samt en sedel med H. C. Andersens porträtt.

Medaljer, mynt och sedlar i Kungl. Myntkabinettets samling

1. H. C. Andersen. Konstnär okänd. Silver, präglad, diam. 58 mm. KMK 13 688.

2. *Åtsida:* H. C. Andersens porträtt. *Frånsida:* motiv ur "Kejsarens Nya Kläder". Konstnär Per Ung, 1975. Brons, gjuten, diam. 70 mm. KMK 30 305.

En serie på åtta medaljer med sagomotiv ("Eventyr og Historier") av H. C. Andersen utgavs 1975 till hundraårsminnet av författarens död. (KMK 102 507:1-8.) Konstnär var Harald Salomon:

3. *Åtsida:* H. C. Andersens porträtt. *Frånsida:* motiv ur "Flickan med sva-velstickkorna". Silver, präglad, diam. 50 mm. KMK 102 507:1.

4. *Åtsida:* H. C. Andersens porträtt. *Frånsida:* motiv ur "Den Flygande Kofferten". Silver, präglad, diam. 50 mm. KMK 102 507:2.

5. *Åtsida:* H. C. Andersens porträtt. *Frånsida:* motiv ur "Tummelisa". Silver, präglad, diam. 50 mm. KMK 102 507:3.

6. *Åtsida:* H. C. Andersens porträtt. *Frånsida:* motiv ur "Elddonet". Silver, präglad, diam. 50 mm. KMK 102 507:4.

7. *Åtsida:* H. C. Andersens porträtt. *Frånsida:* motiv ur "Herdinnan och Sotaren". Silver, präglad, diam. 50 mm. KMK 102 507:5.

8. *Åtsida:* H. C. Andersens porträtt. *Frånsida:* motiv ur "John Blund". Silver, präglad, diam. 50 mm. KMK 102 507:6.

9. *Åtsida:* H. C. Andersens porträtt. *Frånsida:* motiv ur "Dummerjöns". Silver, präglad, diam. 50 mm. KMK 102 507:7.

10. *Åtsida:* H. C. Andersens porträtt. *Frånsida:* motiv ur "Den Fula Ankungen". Silver, präglad, diam. 50 mm. KMK 102 507:8.

11. *Åtsida:* H. C. Andersens porträtt i vänstervänd profil. *Frånsida:* kejsaren i "Kejsarens nya kläder". Till vänster om honom namnet H. C. ANDERSEN och till höger texten DEN TIDLÖSE skrivet med bokstäver som faller huller om buller. Konstnär Gunvor Svensson Lundkvist. Brons, gjuten, diam 115 mm. KMK 101 944. Skala 1:2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

12. Årsida: H. C. Andersens porträtt i vänstervänd profil. Text medsols längs kanten H. C. ANDERSEN MDCCCXV-MDCCCLXXV. Frånsida: motiv ur tre olika sagor. Konstnär Gerda Quist, 1932. Brons, präglad, diam. 98 mm. KMK 21 400:2. Skala 1:2.

13. Ensidig medalj i hög relief. Högervänd profil. På höger sida i halv-cirkel ANDERSEN. Till vänster signaturen SZ G 1977. Konstnär Gabór Szabó, 1977. Brons, gjuten, diam. 112 mm. KMK 100 714. Skala 1:2.

14. På 1950-talet utgavs av Danmarks Nationalbank en sedel med H. C. Andersens porträtt. Ena sidan visar på vänster sida H. C. Andersens porträtt i halv enface och på höger sida ett storkbo. Baksidan visar en landskapsbild. Förminskad.

15. Jubileumsåret 2005 lät Den Kgl. Mønt i Köpenhamn prägla ett minnesmynt i silver med valören 10 kronor. Myntets årsida visar drottning Margrethe II medan myntets frånsida visar en svan som speglar sig i vattnet. Omskriften lyder: H. C. ANDERSEN 1805-2005 10 KRONER. Motivet är utformat av bildhuggaren Pauli Olsen.

15.

Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

11.

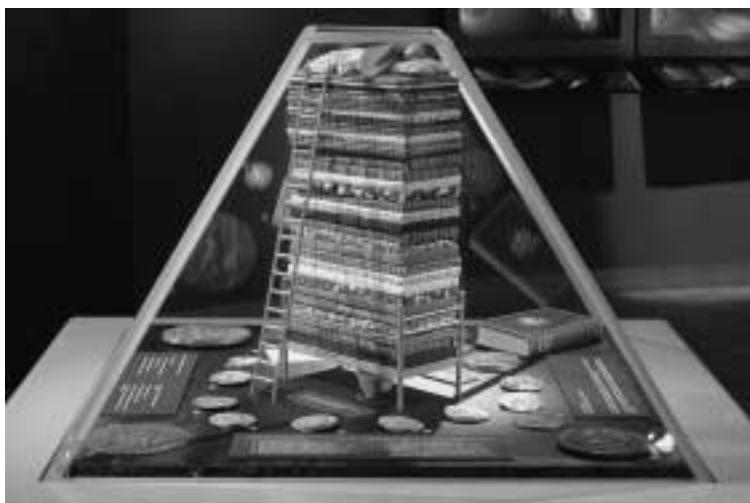
14.

12.

13.

KMK:s utställning till H. C. Andersens minne. Modellen är utförd av Emmelie Golabiewski och Ingeborg Hasselgren. Foto: G. H.

Ingemar Mauritzon 1924 - 2005

Kamrer John Ingemar Mauritzon, Eskilstuna, avled hastigt den 24 februari. Han var född den 9 juli 1924 och levde sina första år i Vreta i Österfärnebo socken i Gästrikland.

Ingemar utbildade sig och tog handelsstudenten i Katrineholm år 1942 och blev diplomerad ekonom 1965. Från 1966 till 1989, då han gick i pension, var han anställd som ekonomichef på Tekniska verken vid Eskilstuna kommun. Under många år och ända till sin död drev Ingemar en egen rörelse inom vilken han åtog sig bland annat bokförings- och revisionsuppdrag.

Ingemar hade som man brukar säga "många strängar på sin lyra". Han var politiskt aktiv i Folkpartiet och innehade många tyngre förtroendeuppdrag på lokal- och länsnivå. Det är svårt att förstå att tiden räckte till för Ingemar då han dessutom var djupt engagerad i Eskilstuna civilförsvarsförening och civilförsvarsförbundet, var taxeringsnämndens ordförande i Södermanlands län i 25 år samt under många år gudstjänstvärd i S:t Andreaskyrkan i Eskilstuna! Då han avled var han ordförande i Klosters kyrkofullmäktige. Ingemars religiösa intresse, vänfasthet och stora sociala engagemang medförde att han var en vördad broder inom Eskilstuna frimurarloge. Med tiden uppnådde han den så kallade 10:egraden.

Att i denna minnesteckning redogöra för alla Ingemars förtroendeuppdrag m.m. ter sig näst intill omöjligt. Det skall dock nämnas att han var en av grundarna till Eskilstuna Myntklubb och var dess kassör i 23 år. Stadens filatelistiska motsvarighet gav Ingemar förtroendet att vara dess ordförande i 33 år, förmodligen ett svårslaget rekord! Han var sedan 1994 medlem i Svenska Numismatiska Föreningen.

Ingemar Mauritzon besökte under 1990-talet ofta de stora myntauktionerna i Stockholm såväl som den klassiska myntmässan i Helsingborg, vilken han för övrigt bevisstade så sent som förra året. Då skall man ha i minnet att han färdats tio timmar med buss tur och retur Norrköping tillsammans med Myntklubben Skilling Banco, resan Eskilstuna – Norrköping oräknad! Denna uppoffring

Ingemar Mauritzon, 1998.
Okänd fotograf.

tyder på att han ägde ett äkta och stort numismatiskt intresse!

Under senare år besökte Ingemar med glädje också den mässta som SNF sedan några år arrangerar tillsammans med Mynthandlarföreningen och Kungl. Myntkabinettet i Stockholm. Han var road av polletter från Gästrikland samt svenska silver- och kopparmynt, men det var de sistnämnda som intresserade honom mest och då särskilt kopparmynt från 1600-talet. Han tillhörde den månghövdade skaran av samlare som allt sedan slutet av 1800-talet samlat dessa variationsrika stormaktsminnen enligt rättesnöret "HH", det vill säga O. Hallborg och R. Hartmans variantförteckning "Utkast till beskrifning

Föreningar

Myntklubben Skilling Banco

Hösten 2005

Oktober

13/10 Per Göran Carlsson: Symbolspråket på svenska mynt och medaljer.

10/11 Charles Crane: Några USA-mynt från min samling.

8/12 Diskussionsafton. Tag med något numismatiskt objekt som du vill ta upp till diskussion eller har något att berätta om. Efter mötet åter vi julbord.

Möteslokal: ABF (Sparbankshuset), Snickaregatan 20, Linköping, konferensrum Prästkragen, plan 3, kl. 18.30 - 22.00.

www.teboden.e.se/mksb

öfver Gustaf II Adolfs och Christinas kopparmynt" publicerad av SNF i Numismatiska Meddelanden VIII, Stockholm 1883.

Undertecknad fick glädjen att lära känna Ingemar år 1993. Han hade nämligen ur en lagerkatalog, utgiven under sommaren samma år, förvärvat ett kopparöre präglat i Säter 1629. Ingemar önskade då kontakt med andra personer som var intresserade av dessa mynt och upplystes av mynthandlaren bland annat om mitt namn. En första kontakt följdes av många fler såväl telefon- som brevledes under mer än tio års tid. Ingemar hade sedan sju års ålder samlat på frimärken. Dessa hade han redan under 1990-talet börjat sälja till förmån för de numismatiska samlingarna. Ingemar lyckades att bygga upp en vacker samling kopparmynt där de allra flesta sällsyntheter ingick.

Mig veterligen lät han publicera sig endast en gång inom det numismatiska facket. Det rör sig om en uppsats i 1996 års årsskrift för Österfärnebo Hembygdsförening med titeln *Svenska polletter*. Av under rubrikerna framgår dock att uppsatsen behandlar polletter från ett geografiskt mycket mindre område, nämligen från Ingemars hembygd och närmare bestämt Gysinge järnbruk och Gammelstilla bruk.

Ingemar lämnar ett stort tomrum efter sig bland sina många vänner i Svenska Numismatiska Föreningen.

Jan-Olof Björk

Spårvägspolletter blev norska skiljemynt

Året var 1941 och Norge var ockuperat av Tyskland. Det var en tid då mycket fattades i det norska samhället, bl. a. växelmynt. Hamstringen av småmynt fortsatte oupphörligt i Norge.

I Bergen släppte man ut 300 000 spårvägspolletter i den allmänna cirkulationen och i Oslo hade man satt i omlopp 750 000 spårvägspolletter. Allt på grund av den enorma bristen på småmynt.

Frimärken, tändstickor och en del andra varor hade sedan länge fungerat såsom skiljemynt, och i många företag upphörde man helt med att lägga in småmynten i lönekuverten. I stället lät företaget skulden växa tills den anställda till slut fick ut denna sista del av lönen när den vuxit till ett större belopp. Då kunde företaget lägga in en sedel.

IW

Höganäs – inte bara krus

Ny utställning
på Kungl. Myntkabinettet

Höganäs AB, dess historia och produkter visas i en ny utställning på Kungl. Myntkabinettet. Ursprungligen ett stenkolsverk från slutet av 1700-talet, utvecklades Höganäs till ett av Sveriges mest kända och för sina sten- och lergodsprodukter mycket uppskattat industriföretag både nationellt och internationellt. Höganäs AB idag är ett multinationellt företag, världsledande inom metallpulverteknologin, med ca 1 600 anställda och verksamhet i fjorton länder.

Utställningen visar intressanta industripolletter, vackra aktiebrev (de äldsta handkolorerade från 1805), prismetalljer från industrimässor, många av de välkända bruks- och konstföremålen samt exempel på produkter som framställts av pulver från Höganäs.

Utställningen öppnar 27 oktober 2005 och kan ses fram t.o.m. 26 januari 2006.

TST

Höganäs aktiebrevsvinjett från 1805. Foto G. H.

Sporrongs minnesutställning över skulptören Alfred Ohlson

När skulptören Alfred Ohlson avled för 65 år sedan, i augusti 1940, skrev hovgjutaren Bergman en minnesruna där han framhöll den stora talang varmed Ohlson alltid arbetat i det lilla formatet – eller som han skrev ”den lilla skulpturen”. Bergman konstaterade att medaljkonsten passade Ohlsons konstnärliga talang mycket väl.

För att hedra Alfred Ohlsons minne ordnade Sporrong & Co en minnesutställning i sina skyltfönster vid Kungsgatan 17 i Stockholm. Här visades konstnärens medaljer och plaketter men också andra konstnärliga arbeten. Ohlson hade då och då arbetat för Sporrongs, men ändå var det hos C. G. Hallbergs guldsmedsaktiebolag i Stockholm som han haft den längsta anställningen.

Alfred Ohlson föddes i Stockholm 1868. Hans far var snickare. Redan vid fjorton års ålder kom unge Alfred i lära hos en träbildhuggare. Eftersom han hade talang åt det skulpturala fick han genomgå en kurs vid Tekniska skolan. Mer än så blev det inte med utbildningen och därför måste man konstatera att Alfred Ohlson var en autodidakt.

Anställningen hos Hallbergs innebar bl.a. att han för dem utförde ett

stort antal prydnadspjäser i ädel metall. Han gjorde sig också känd som elfenbenssnidare. Han framträdde snart med skulpturer i stort format. Dit hör t.ex. figurer i sandsten för Skara domkyrkas portal (1904), granitstatyn i Örebro över Karl XIV Johan (1919) och ”Smålandsryttaren” i Eksjö (1929). Det var Alfred Ohlson som på ett utomordentligt skickligt sätt kopierade S:t Görans-gruppen som finns i Storkyrkan i Stockholm. Avgjutningen i brons uppställdes 1912-1913 i Köpmanbrinken i Gamla stan.

Under sina senare levnadsår var han mest sysselsatt med ett antal gravskulpturer och liknande arbeten. Det skulle bli mer än trehundra modeller för medaljer och plaketter som skulle lämna Alfred Ohlsons ateljé. Dessa arbeten omspände de mest skilda motiv. Bland dem kan nämnas ett stort antal såväl kungliga som enskilda porträttmedaljer samt en serie ”architectura numismatica”. Bland de sistnämnda finns en del monumental byggnader i Stockholm såsom Kungliga slottet, Ridarhuset, Stadshuset, Konserthuset samt flera av huvudstadens kyrkor.

Många av dessa medaljer fanns utställda i skyltfönstren liksom medaljer och plaketter över offentliga och enskilda jubileer samt en lång rad medaljer för skytte, idrott och gymnastik. Hans porträtt över P. H. Ling gick enbart i form av Lingiadens jubileumsnål ut i en upplaga på omkring halv miljon exemplar.

IW

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppge samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER

MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08-411 08 07

Nytt om böcker – recensioner

Elisabet Regner: Den reformerade världen. Monastisk och materiell kultur i Alvastra kloster från medeltid till modern tid. Stockholm Studies in Archaeology 35. Stockholm 2005. 456 s.; ISBN 91-7155-023-2.

UTGRÄVNINGAR i lämningarna av Sveriges medeltida kloster har producerat en mängd intressanta fynd, även från ett numismatiskt perspektiv. Nyligen disputerade Elisabet Regner i Stockholm på en avhandling, vilken har sin utgångspunkt i det stora material som framkom under trettio års utgrävningar i Alvastra, utförda av Otto Frödin och hans medarbetare fr.o.m. 1920.

Klostret grundades år 1143 av munkar från cisterciensorden, vilka inbjudits till Sverige av Sverker d.ä:s gemål Ulvhild. Etableringen skedde med andra ord säkerligen på kunglig mark, som skänktes speciellt för ändamålet.

Regner analyserar lämningar av arkitektur samt fynd från gravar och andra artefakter för att skapa en bild av Alvastraklostrets utveckling och dess relationer med omvärlden över en längre period. Speciell uppmärksamhet ägnas åt dess senare historia, som är dåligt belyst i det skriftliga källmaterialet.

1300-talet framstår därvidlag som en period av transformation, då klostret öppnades mer mot omvärlden på olika sätt. Nya byggnader tillkom som i en eller annan form var inriktade på att inhysa representanter från den världsliga delen av samhället. Begravningsformerna ändrades också; bland annat ville fler och fler utifrån – som hade råd med det – köpa gravplatser i klostret.

En central föremålsgrupp vid analysen av kontakterna med omvärlden utgörs givetvis av mynten. Detta är inte platsen för att diskutera avhandlingen i övrigt, utan syftet med denna anmälan är att fästa SNT:s läsares uppmärksamhet på de avsnitt i boken som behandlar myntfynden (vilka diskuteras på s. 121-137 och förtecknas i appendix 4, s. 368-403). Det kan också vara värt att påpeka i sammanhanget, att ett förhållandevis stort antal sigillstampar (29 st) påträffats vid utgrävningarna.

Totalt hittades ca 1 450 mynt, huvudsakligen medeltida, vid undersökningarna av Alvastra kloster. Bestämningarna utfördes på sin tid av Nils Ludvig Rasmussen och mynten har sedermera bearbetats och sammanställts av Brita Malmer och Ian Wiséhn i samband med publiceringen av den första volymen i serien *Sveriges mynthistoria, landskapsinventeringen*. Materialet låg även delvis till grund för en artikel av Malmer i *Bygghelsehistorisk tidskrift* nr 3, 1982, med temat "Numismatik och bygghelsehisto-

ria i Sverige – aspekter på den medeltida myntmassans korologi och kronologi".

Mynten från Alvastra är ett av våra största enskilda numismatiska fyndkomplex från medeltiden. Därför är det glädjande att vi genom Regners förteckning, baserad i huvudsak på Rasmussons bestämningar, äntligen får en mer detaljerad överblick över nämnda fyndkomplex. Den inbitne numismatikerns uppmärksamhet fäster sig givetvis till en början på de mer spektakulära mynten, som glädjande nog också avbildas (fig. 35, s. 131). Till dem hör götlandsbrakteaten från ca 1240 med stjärna och mänskära; det andra kända exemplaret av slättringsbrakteaten från 1360-talet med krönt L samt ett vackert exemplar av den yngsta typen av Gustav I:s "dalklippingar". Hur en stor engelsk skeppsnobel i guld från Edward III:s (1327-1377) regering har kunnat tappas bort i Alvastra på sin tid, hör väl till de gåtor som vi aldrig lär få svar på.

Regner har tillsammans med Frédéric Elfver även publicerat ett annat relevant Alvastramynt, en 15 öre klipping 1543, i en artikel i SNT 2004:3 (s. 62-63).

Hur intressanta sällsyntheterna än är, så är det ju det mera vardagliga materialet som belyser livet på platsen och kontakterna med omvärlden. Regner inleder avsnittet "monetära mönster" med en genomgång av monetariseringen och dess drivkrafter. Den självklara utgångspunkten för diskussionen utgörs av Henrik Klackenbergs banbrytande avhandling från 1992, *Moneta nostra*, vari även fynden från Alvastra behandlas. Under perioden 1250-1300 sker en kraftig ökning av mängden förlorade/offrade mynt i klostret. Även om detta överensstämmer med monetariseringen av Sverige i stort, så förekommer vissa skillnader i fyndsammansättningen. "Klostret utgjorde en särskild social miljö, där monetariseringen kan ha skett under delvis andra förutsättningar än i det omgivande samhället," konstaterar Regner. Mynt förefaller ha börjat användas relativt tidigt i Alvastra, medan dess ekonomi verkar ha utvecklats till en myntbaserad sådan något senare än i det omkringliggande, världsliga samhället.

Regner övergår därefter till att diskutera frågan om fyndens karaktär – offer-spill, ofrivilliga förluster, eller spill från ekonomisk hantering. Förf. konstaterar också att vi har att göra med minst tre skilda sociala grupper, som rört sig på olika platser i klostret: allmoge och anhöriga i långhuset, nunnorna själva i koret samt prästen i sakristian.

Som redan konstaterades av Brita Malmer, så speglar Alvastramaterialet den allmänna myntcirkulationen, såväl i avseende på de inhemska präglingarna som de importerade. De utländska mynten utgör således ett ganska begränsat inlag före 1360-talet. Den största enskilda mynt-

gruppen från tiden därefter är de mecklenburgska brakteaterna med ett tjurhuvud. Inte mindre än 163 exemplar har påträffats i Alvastra, vilket här föranleder en liten utvikning:

I *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1996 publicerade Keld Grinder-Hansen en uppsats om Valdemar Atterdags (1340-1375) myntväsen. Den mynnar ut i teorin om att en av de vanligare varianterna av tjurhuvudbrakteaterna (Oertzen 151), vilken är försedd med bokstaven V mellan tjurens horn, skulle kunna vara en imitation, präglad av Valdemar. Av det danska Kirialfyndets (nedlagt ca 1365) 12660 mecklenburgska mynt tillhör inte mindre än 11 940 exemplar denna speciella typ, så teorin synes inte vara helt osannolik. Det vore intressant att veta, hur många exemplar av denna variant som påträffats i Alvastra.

Ett annat fenomen i fyndsammansättningen som berörs, är den relativa nedgången i fyndfrekvensen under perioden 1470-1520. Regner går inte in på någon diskussion, utan ställer bara frågan om den minskade myntmängden är ett tecken på en lägre grad av monetarisering, eller om den representerar helt andra förändringar.

Svaret hänger sannolikt samman med en företeelse, vilken diskuterats förhållandevis litet i skandinaviska sammanhang, nämligen den s.k. silversvälten som inträffade på kontinenten under 1400-talet. Uttrycket har myntats av den engelske forskaren John Day i en artikel i *Past and Present* no 79 (1978), "The Great Bullion Famine of the Fifteenth Century". En mer lättåtkomlig sammanfattning för skandinaviska läsare är hans artikel i NNÄ 1981, "The Question of Monetary Contraction in the late Medieval Europe."

Av olika orsaker minskade tillgången på ädelmetaller i Västeuropa successivt under 1300- och 1400-talen. Day anger minskad gruvdrift och ett permanent underskott i handeln med öst som två av huvudskälen. Särskilt kraftig synes nedgången ha varit vid 1400-talets mitt, baserat på de utmyntningssiffror som Day sammanställt.

Fenomenets inverkan på mynt- och ädelmetalltillgången i Sverige har aldrig diskuterats, troligen beroende på att man antagit att några allvarliga följder för vårt lands vidkommande inte uppstått. Vid en närmare granskning synes detta vara en förhastad slutsats. I det skriftliga källma-

terialta återfinns vi flera åtgärder från de styrandes sida som pekar på motsatsen; förbud mot mynt- och ädelmetall-export utfärdades t.ex. åren 1473, 1486 och 1495.

Den länge emotsedda revideringen av Sturetidens myntkronologi kommer också med all sannolikhet att peka på en mycket låg präglingsaktivitet under vissa perioder, förlagsvis 1470-1477 och 1484-1509. Sistnämnda år stod myntningen till och med stilla till följd av silverbrist. Endast en försämring av örtugens silverinnehåll med 20% år 1510 kunde få fart på myntpräglingen igen. Den rika malmådra som upptäckts i Sala sil-

vergruva några år tidigare, fick säkerligen också efterhand en viss betydelse för silvertillförseln.

En sammanfattande reflexion över Regners granskning av Alvastramynten är, att det är glädjande att se att hon inte – som ibland är fallet i arkeologiska sammanhang – behandlat dem styvmoderligt och i förbigående. Tvärtom, så för Regner en engagerad och kunnig diskussion kring dem. Det bestående värdet av Regners arbete förhöjs också av den detaljerade förteckningen, som i hög grad kommer att underlätta allt framtida studium av Alvastrafynden.

Bengt Hemmingsson

Ny medalj

Ny medalj från SNF till minne av Sven Svensson

Svenska Numismatiska Föreningen utger i år en medalj (nr 81 i föreningens medaljserie) till minne av samlaren och den frikostige donatorn Sven Svensson (1855-1928). Det är nämligen 150 år sedan Sven Svensson föddes. Föreningen har för detta medaljprojekt valt att anlita konstnären Annie Winblad Jakobowski, och resultatet kan läsaren bedöma genom medaljskisserna (se bild). När denna anmälan skrivs är således inte gipsmodellerna färdigställda ännu. Om Sven Svensson kan läsaren finna mer information i bl.a. Göran Wahlquists artikel i SNT 1998:7, s. 180-182.

Åtsidan visar Sven Svensson en face iförd plommonstop samt inskriften SVEN SVENSSON 1855-2005 i tre linjer. Runt om porträttet återges utdrag ur Sven Svenssons egenhändiga anteckningar rörande sina omfattande samlingar. Här har konstnären valt bland annat anteckningar om danska mynt med tanke på Svenssons födelseort Asarum i Blekinge, en gång del i det danska riket.

På fransidan återfinns man åtsidans plommonstop i högre relief, men utan Sven Svenssons porträtt. 150 år efter hans födelse lever ande och livsgärning kvar i form av hans omfattande samlingar och den stiftelse, Sven Svenssons stiftelse för numismatik, som inrättades 1963. Vidare finner man inskriften SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN i tre linjer. Därunder den latinska inskriften i fyra linjer: DON. INST. LAUR. O. LAGERQVIST AD STUD. NUMM. MEM. PROM. DED. Detta utskrivs: DONAVIT INSTITUTUM LAURENTIO O.

Konstnären Annie Winblad Jakobowskis skisser till den nya medaljen över Sven Svensson. Skala 1:1.

LAGERQVIST AD STUDIUM NUMMORUM MEMORIALIUM PROMOVENDUM DEDICATUM. Översatt blir detta: Bekostad av Lars O. Lagerqvists fond för medaljkonst. Under den latinska inskriften återfinns konstnärens initialer AWJ.

Medaljen, som mäter 55 mm i diameter, präglas i såväl silver 999/1000 (ca 100 g) som guld 18 K (ca 135 g). Silvermedaljen kan beställas från SNF:s kansli t.o.m. den **17 november 2005** genom att till föreningens plusgiro 15 00 07 - 3, inbetala 735 kronor. Vänligen ange "Svensson-medalj" på betalningsunderlaget. För den som vill ha medaljen per post tillkommer 50 kr i fraktkostnad. Utrikes boende beställare ombeds kontakta föreningskansliet innan betalning. Den som önskar medaljen i guld, kostnad 18.679 kronor, ombeds beställa direkt från Nordic Coin AB, Svenska Myntverket, dock senast den 17 november 2005.

Konstnärsvardet samt kostnaden

för tillverkning av verktyg finansieras med bidrag från Lars O. Lagerqvists medaljfond. Föreliggande medalj är den första som bekostas genom nämnda medaljfond. Beställda exemplar kommer att levereras till beställarna under december 2005.

Frédéric Elfver

Svenska och skandinaviska mynt och sedlar.

Stor sortering av utländska jubileumsmynt, årsset samt småmynt. Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:
<http://www.nmh-mynt.a.se>

Motboken försvinner 1955

Den första oktober för femtio år sedan var en märkesdag i fråga om svenska folkets dåtida umgänge med alkoholhaltiga drycker. Motboken – införd 1914 i Stockholm, i hela landet 1917 – försvann. Systembolagets kunder hade varit tvungna att visa upp en sådan för att få köpa alkohol. Nu släpptes också starköl ut i systembolagets butiker från att ha varit en receptbelagd apoteksvara.

I det lilla brunaktiga häftet noterade försäljningsstället noggrant kundens alla spritinköp. Ransonen varierade med innehavarens inkomst, ålder och kön. Även vininköpen registrerades men var inte begränsade. Det var brännvinet som var problemet, vin dracks mest av överklassen och kunde också köpas hos särskilda vinhandlare.

Ivar Bratt (1878-1956) var läkare och politiker, men kanske mest känd för sin verksamhet inom nykterhetspolitiken. Det var han som låg bakom det som kom att kallas ”Brattsystemet” med restriktioner vid inköp av rusdrycker. Restriktionerna infördes inledningsvis av alkoholpolitiska skäl. AB Stockholmssystemet och så småningom AB Vin- & Spritcentralen grundades, och privata vinfirmer började uppköpas.

Ville man inhandla spritvaror måste man från 1914 anhölla om inköpsrätt hos Stockholmssystemet. Ansökan diariefördes och köparens personliga uppgifter, inkomst, eventuella fylleriförseelser och skötsamhet kontrollerades innan man fick en viss mängd sprit beviljad per månad. Och det var här motboken kom in i bilden. Motboken gällde i den spirituosa affär – som det hette på den tiden – som låg närmast rekvisitens bostad. Än idag säger man ju ”köpa ut” när

Foto JEO.

det gäller alkohol. Liksom när det gällde ransoneringskupongerna skulle man lämna en skriftlig försäkran att använda motboken endast för egen del eller eget hushållsräkning och inte använda den för att överlåta, sälja eller byta varor. Ansökan kunde också avslås.

Kvinnor ansågs ha ett obetydligt behov av spirituosa och erhöll i stället ett tillfälligt inköpsbevis. Sådana hämtades vid personligt besök hos systembolagets kontor. Endast undantagsvis fick kvinnor egen motbok.

Den varubrist som rådde under första världskriget var en av orsakerna till att motboken infördes i hela landet. Under 24 april till 31 maj 1917 rådde till och med totalt spritförbud. I allmänhet fick man börja med en lägre tilldelning, en eller två liter i månaden (!). I samband med bröllop, begravning eller liknande

festtillställning kunde man beviljas en extra ranson. Det var även förbud mot att sälja starköl. Spannmål och potatis som användes vid tillverkningen behövdes för annat.

* * *

För de flesta räckte nog mer än väl 1-2 liter sprit i månaden. Men för dem med större behov kunde det bli svårigheter. Från Gällivare skrev en förtvivlad äldre man år 1925 till Luleå Utskänningsbolag med en bön om att återfå sin indragna motbok:

Med samma vågar jag ånyo göra framställan om 4 liter i månaden. Som stöd för denna min begäran får jag anföra att jag har min huvudsakliga sysselsättning med bokföring i bank och alla vill hava snygga böcker. Då man är 68 år gammal börjar man bliva något darrhänt, men om jag får mig en ordentlig nubbe till frukosten bliver handen stadig, så att jag kan skriva något så när snygg rubrik i böckerna. För övrigt har jag även under föregående år haft s.k. skrivkramp i högra armen och handen.

Under förhoppning om att min begäran beviljas och jag återfår motboken omgående, har jag äran teckna

Med utmärkt högaktning

* * *

I samband med motbokens avskaffande 1955 ökade försäljningen av alkohol omedelbart med 27% (för Stockholm 36%) och i november med 36 respektive 45% i jämförelse med motsvarande månader året innan, när motboken fortfarande användes.

Även då hade man således en stor uppgång av alkoholkonsumtionen så snart försäljningen befriades från restriktioner.

MGL

Pengar kan vara skadliga för ögonen

– ett exempel från 1953

En förmiddag i oktober 1953 kom en kassör vid namn Mr Evans, åtföljd av tre kollegor, in på Midland Banks kontor vid Baker Street i London för att hämta avlöningspengar till sitt företag. De placerade en tom väska framför bankkassören Mr Taplin, som bakom disken plockade upp ett paket innehållande £ 5.000 i enpund-

sedlar. Sedlarna var fördelade i buntar om 500 i varje.

Paketet med alla sedelbuntar kastades över disken av Mr Taplin i riktning mot Mr Evans. Oturligt nog var inte paketet ordentligt hopfäst. Paketet gick upp och en eller ett par sedelbuntar träffade Mr Evans vänstra öga. Skadan på näthinna blev så stor att Mr Evans endast fick behålla några procents syn på ögat.

Självfallet blev det en rättsak och domstolsförhandling. Domaren, som

hette Lord Goddard, ansåg att det hela visserligen var en olyckshändelse, men att Mr Taplin skulle ha förvässat sig om att paketet var ordentligt hopfäst innan han slängde iväg paketet med sedlar.

Den skadade Mr Evans tilldömdes en ersättning på £ 894,- för skadan. Rättegångskostnaderna fick Midland Bank betala.

Denna trista historia finns också beskriven i *Manchester Guardian* 21 november 1953.

IW

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)

+ fax 08-673 34 23

*Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmärken, medaljer*

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

MYNT- & FRIMÄRKSTILLBEHÖR

till lågpris

HF FRIMÄRKEN

Trålvägen 6, 434 92 Vallda

Tel. 0300-281 25, Fax 282 25

www.hffrimarken.com • info@hffrimarken.com

PaperMoney Online

Hela världens sedlar till lågpris i vår webbutik
– snabbt och portofritt hem i brevlådan.

Välkommen!

www.papermoney.nu

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 22 företag i nio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

B. Ahlström Mynthandel AB

Rådmansgatan 21
Box 26033, 100 41 STOCKHOLM
Tel. 08-10 10 10, Fax 08-678 77 77

Antikboden

Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Karlskrona Mynthandel

Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Kronans Mynt

Västra Hamngatan 6, 411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

Rune Larssons Mynthandel

Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

AB Malmö Mynthandel & Vykortsantikvariat

Sven Gunnar Sandberg
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

J. Melin Mynt

Koltrastvägen 23, 370 24 NÄTTRABY
Tel. 0455-155 99

Myntinvest Corona

Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer

Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Myntsamlarnas Postorder

Hyhult 6, 340 10 LIDHULT
Tel. 035-801 04, Mobil 070-536 05 38

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Karlavägen 46
Box 5132, 402 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrhälje Mynt AB

Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRHÄLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia HB

Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel. 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel

Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

J. Pedersen Mynthandel

Skolgatan 24, 503 33 BORÅS
Tel. 033-41 24 96, Fax 033-41 87 55

Selins Mynthandel

Regeringsgatan 6, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel

Arsenalsgatan 6
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel./fax 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics

Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel./fax 08-650 0342

Ticalen Mynthandel

Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

J. Walldén Mynthandel AB

Nybrogatan 36
Box 5381, 102 49 STOCKHOLM
Tel. 08-662 50 60, 070-607 65 34

Håkan Westerlund Mynthandel

Vasagatan 42, 111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23

AHLSTRÖM/THOMAS HØILAND MYNTAUKTIONER

Vi tar nu emot material
till våra kommande auktioner

Frimärken • Mynt • Vin • Vapen

Kontakta oss på tel. 08-101010 för en fri värdering

12-14 auktioner per år

Rekvirera katalog gratis

Dagliga auktioner på
www.THonline.dk

Ahlström/Thomas Høiland Myntauktioner AB

Frimärken • Mynt • Vin • Vapen

Rådmansgatan 21 • S-100 41 Stockholm • Tel +46 08-101010

Lygten 37 • DK-2400 Köpenhamn NV • Tel +45 3386 2424

info@thauctions.com • www.thauctions.com • www.THonline.dk